

Štěpán Jurajda: Podporu si člověk musí odpracovat

Zatímco doznívají diskuse o hloubce reformy daní a některých sociálních dávek, kterou vláda představila minulý týden, pokračuje napjaté čekání na „hluboké reformy sociálního státu“, které chce ministr práce Petr Nečas předložit co nejdříve, a které podle premiéra zaplatí „lidé, kteří odmítají pracovat“. To zní správně.

Uzdravení státních financí sice není možné bez výrazného snížení sociálních výdajů, ale to ještě neznamená, že se musí brát potřebným. Pokud dávky pobírají lidé, kteří je nepotřebují, nebo ti, kteří pracovat nechtějí, tak stačí podpory odebrat jim a kromě úspor zbude navíc i více času a prostředků na pomoc těm, kteří ji skutečně potřebují.

Kdo se veze načerno?

Jenže jak odlišit potřebné od „černých pasažérů“? Nechceme přece připravit o jediný zdroj příjmů někoho, kdo se práci poctivě snaží najít, a kdo by bez podpor čelil opravdové bídě. Tohle odlišení přitom těžko zvládne už dnes přetížený personál úřadů práce a ani úpravy dávek a daní našeho složitého sociálního systému nemusí stačit.

Naštěstí ze zahraničních zkušeností vyplývá, že velmi účinným způsobem je v tomto ohledu „hrozba“ zapojení do rekvalifikací či veřejně prospěšných prací – tzv. programů aktivní politiky zaměstnanosti. Melouchář na podpoře či ten, kdo pracovat nechce a dávky nutně nepotřebuje, se často zaleknou povinnosti strávit týdny či měsíce „odpracováním si“ podpory.

V USA hrozba zabrala

Například ve Spojených státech si velká část nezaměstnaných ohrožených dlouhodobou nezaměstnaností raději našla práci a to již před začátkem povinných rekvalifikačních kursů. Stačilo pohrozit.

Tato metoda vypuzení „černých pasažérů“ je i obecně ospravedlnitelnější než plošné omezení podpor. Je přece přirozené, aby příjemce podpory, který odmítne nabídku rekvalifikace, o podporu přišel. Nezaměstnaný prostě musí za podporu nabídnout velkou část svého času.

Tenhle přístup se u nás zatím ale prosazuje jen málo a to především proto, že na aktivní politiku zaměstnanosti dáváme oproti jiným zemím málo peněz. Dokud nemáme dost míst v programech veřejně prospěšných prací, dokud máme místa jen pro pracující se základním vzděláním či dokud jsou nabízené rekvalifikační kursy jen krátkodobé, tak se nejedná o účinnou hrozbu pro meloucháře na podpoře.

Utopíme miliardy?

Tyhle programy ale něco stojí, obzvlášť když je nabízím statisícům nezaměstnaných. Možná si řeknete, že v tom problém není, protože i kdyby se všichni příjemci sociálních podpor rozhodli se requalifikovat, tak se investice do jejich lepšího vzdělání přece vyplatí. To ale bohužel není vůbec jisté. Opět ze zkušeností vyspělých zemí vyplývá, že v aktivní politice zaměstnanosti se dají bez většího efektu utopit skoro stejně velké peníze jako ve zdravotnictví.

Jak je to možné? Problém je v tom, že spousta nápadů na to jak pomoci nezaměstnaným je drahá a přitom vlastně nikomu nepomáhá. Naštěstí je tu řešení, běžně využívané opět ve Spojených státech. Moderní statistické a tzv. ekonometrické metody totiž umožňují odhadnout, jak by se nezaměstnanému, který absolvoval requalifikační kurs, na trhu práce dařilo, kdyby tento kurs neabsolvoval. Podobně lze odpovědět na otázku jestli se našim daňovým poplatníkům opravdu vyplatí dotovat například tzv. společensky účelná pracovní místa.

To zní možná triviálně, ale jde tu na naše poměry o stále převratnou myšlenku. Nejde tu totiž o ten typ kontrol „efektivnosti vynakládání veřejných prostředků“, který u nás provádí Nejvyšší kontrolní úřad. I prostředky vynaložené podle rozpočtových pravidel a bez korupce mohou mít jen nepatrný nebo dokonce negativní dopad na nezaměstnané. Použití veřejných prostředků určených na pomoc potřebným na programy, které nikomu nepomáhají, škodí nejvíce právě nezaměstnaným.

Inspirace? Hartz IV

Tyhle vědecké metody hodnocení pronikly nedávno i do bašty aktivní politiky zaměstnanosti, do Německa, kde se staly nedílnou součástí tzv. Hartzovy reformy trhu práce. Zatím došlo k vyhodnocení pouze části existujících programů, za které naši západní sousedé ročně utratí 15 miliard Eur, ale již dnes dostupné výsledky jsou alarmující. Ukazuje se, že pouze třetina všech vynaložených prostředků se utratila za programy, které pomáhají. Zbytek jsou vyhozené peníze daňových poplatníků.

Pokud skončujeme s bezpracnými podporami a zároveň začneme vyhodnocovat, jestli se veřejné prostředky utrací na trhu práce účelně, můžeme ušetřit, snížit nezaměstnanost a ještě pomoci lidem, kteří pomoc potřebují.

Autor je zástupcem ředitele CERGE-EI, společného pracoviště Akademie věd a Univerzity Karlovy